

ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ, РЕКРЕАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА ГОРИТЕ В САЩ: ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ - Боян Кулов

Доц. д-р, Национален институт по геофизика, геодезия и география - Българска академия на науките (НИГГГ-БАН)
bkoulov@yahoo.com

Абстракт: Статията описва горските ресурси на САЩ, тяхното използване, опазване и териториално управление във връзка с развитието на рекреационни и други дейности. Анализира се влиянието на формите на собственост върху начините на ползване на горските площи. Изрично е подчертано влиянието на природозащитните движения за утвърждаване на принципите на комплексното използване и устойчивото развитие на природните ресурси. Изтъкват се доказателства за значението на функционалното географско райониране за дългосрочното и ефективно управление на ресурсите в обществена полза.

Ключови думи: защитени горски територии, рекреация, управление на горите, устойчиво природоползване, национални паркове, САЩ.

Северноамериканският континент притежава огромни горски ресурси, върху които европейската колонизация упражнява изключително отрицателно въздействие. В продължение на около 300 години, от заселването на първата колония - Джеймстаун - през 1607 година, новите заселници изсичат около 45% от горските площи на съвременната територия на САЩ. От 1920 година досега общата горска площ на САЩ не се променя съществено и понастоящем страната притежава близо 262 милиона ha гори [1].

Около 2/3 от горските площи на САЩ са класифицирани като годни за индустриален дърводобив [1]. По-голямата част от тях (72%) са притежание на частни собственици или корпорации от дърводобивната промишленост. За обществена рекреация се използват и някои частни горски територии. Близо 18% от качествените горски ресурси формират, т. нар., Национална горска система, която е обществена собственост и се управлява на федерално ниво. Останалите 10% горски площи също са обществени, но са предназначени за национални паркове, за които се грижи федералната Служба за националните паркове (National Park Service) или са собственост и се управляват от отделни щати и общини [1].

Национална горска система на САЩ

Националната горска система се управлява децентрализирано - от четири федералните служби. Всяка от службите използва свое собствено функционално райониране на горските площи, съобразно икономическите, екологичните или социални услуги, които техните ресурси предоставят [2]. Службата по горите на САЩ (U.S. Forest Service) администрира горите, които се ползват преди всичко в качеството им на икономически ресурс в първичния сектор на икономиката (добивната промишленост), както и тези, които предоставят туристически и рекреационни услуги. Останалите три служби управляват горите, които изпълняват предимно природозащитни функции. От тях пряко зависи качеството на най-важните природни ресурси: обработваемата земя (Служба за опазване на природните ресурси - Natural Resource Conservation Service), водите в басейна на р. Тенеси (Управлението на долината на Тенеси - Tennessee Valley Authority) и жизнената среда на дивеча и рибата (Службата за рибата и дивеча - Fish and Wildlife Service).

Четири федерални служби са подразделения на различни министерства. Първите две са на подчинение на Министерството на селското стопанство, а четвъртата е под юрисдикцията на Министерството на вътрешните работи (функциите му се различават коренно от министерствата със същото наименование в Европа). Уникален случай представлява федералното Управление на долината на Тенеси. Създадено още през 1933 година като корпорация, то представлява първата в света и най-голяма агенция за икономическо планиране и развитие, формирана на басейнов принцип. Управлението администрира горските площи с водорегулиращи и противоерозийни функции около множеството язовири в басейна на река Тенеси. Неговата жизненост и доказани многостранни ползи, като комплексност и устойчиво развитие, са ярко доказателство за ефективността на използването на географското райониране за управленски цели. Въпреки че е федерална агенция, Управлението не притежава юрисдикция върху всички гори в САЩ, които изпълняват водорегулиращи и противоерозийни функции, а оперира единствено в регионален мащаб – в рамките на седемте щата от басейна на Тенеси.

Най-голяма част от горските площи – части и обществени – изпълняват преки икономически функции. Но принципът за взаимната обусловеност между икономическите и природозащитните функции на горите е залегнал в основата на управлението на обществените горски площи в САЩ. Твърде показателно и извънредно далновидно, главното предназначение на федералната Служба по горите още през 1905 година е формулирано като „управление на националните гори в най-голяма ползва за най-голям брой хора в дългосрочен план.“ През 1960 година Конгресът на САЩ конкретизира и развива този демократичен и природоопазващ постулат в специален закон, който се основава на два основни принципа – комплексно използване и устойчив добив (The Multiple Use - Sustained Yield Act).

Огромната част (около 85%) от общата площ от 77 милиона ha на Националната горска система, която включва не само 155-те „национални“ гори, но и 20 „национални“ тревни площи, понастоящем се управлява съобразно тези еколого-икономически принципи [1]. Комплексното използване на горите включва: дърводобив, пасища и ливади, други селскостопански дейности, добив на полезни изкопаеми, вкл. петрол и природен газ, лов и риболов, но също и т.нар., „екологични услуги“ [3], като рекреация, опазване на почвите, растителността и дивеча, и управление на водосборните басейни. САЩ заемат първо място в света по използване на дървен материал на глава от населението. Горите осигуряват суровини за над 10 000 продукти за около \$30 млрд. Горската промишленост дава работа на повече от 1.5 милиона души. Дървесната биомаса (включително от внос) осигурява около 1.5% от консумираната в САЩ енергия. В същото време, близо 15% от Националната горска система е защитена чрез създаване на Национална система за запазване на дивата природа.

Национална система за запазване на дивата природа

Заедно с високата си зависимост от потреблението на дървен материал, САЩ е една от страните-пионери в стремежа за запазване на природа в нейния естествен вид. Тази дейност датира още от края на 19 век, когато се основава Сиера клуб – една от най-активните природозащитни неправителствени организации. В 1964 година еко-активизмът извоюва съществен успех с приемането на Закон за дивата природа (Wilderness Act), който цели да запази в нейното недокоснато от човека състояние. Законът дефинира като „дива природа“ ареали с площ не по-малка от 2 000 ha (освен при островите, които са по-малки), където „... земята и живите общества не са ограничавани от човека, където човекът е само

временен посетител.” Други основни характеристики на тези ареали са: отлични възможности за усамотяване или за т. нар., „примитивен” вид рекреация, както и екологични, геоложки или други черти с научна, образователна, визуална или историческа стойност.

Управлението на Национална система за запазване на дивата природа на САЩ се осъществява на федерално равнище, но децентрализирано - от четири агенции под юрисдикцията на две министерства. Законът за дивата природа от 1964 година определя Службата по горите към Министерството на селското стопанство за администратор на първите защитени горски площи от „дива природа”. Понастоящем обаче, по-голямата част от площите на Системата за запазване на дивата природа са поставени под юрисдикцията на три други федерални агенции, които са подразделения на Министерството на вътрешните работи. Службата за националните паркове (National Park Service) понастоящем управлява най-голяма част (41%) от площта на системата, докато останалите две агенции - Службата за лова и риболова (U.S. Fish and Wildlife Service) и Бюрото за управление на земите (Bureau for Land Management) - управляват съответно 20% и 5%. Функциите на тези агенции – администриране, опазване, изследване на гората, водосборите, пасищата, управление на отдиха, подобряване на местообитанията на дивеча, развойна дейност на горски продукти, контролиране на пожари и болести, сътрудничество с щатски и частни собственици на гори във всички щати за рационално управление на горите - до голяма степен се дублират или частично припокриват с тези на агенциите, които управляват Националната горска система.

В защитените територии на дивата природа се прави всичко възможно горската екосистема да се развива без човешка намеса, освен за предотвратяване на някаква много голяма катастрофа (например, пожар обхванал короните на дърветата). Това се постига най-вече чрез стриктно ограничаване на достъпа до тях. Разрешено е да се влиза единствено с немоторизирано превозно средство (например велосипед или кану) и то само по пътека или река. Позволяват се само тихи форми на рекреация, като походи, къмпирене, наблюдение на птици и скални формации, идентифициране на цветя, спортен риболов. Забранен е строежът на пътища, постройки, както и търговията. Падналите дървета остават там, където са паднали и в някои райони дори на самолетите не се разрешава да слизат под определена височина, което увеличава както биологичната, така и рекреационната стойност на тези територии.

Дискусията за разширяването на площите на дивата природа

Основният обществен конфликт, който засяга Националната система за запазване на дивата природа е свързан с измененията на нейната площ. От създаването си през 1964 година, територията на тази Национална система непрекъснато се разширява. Първоначалните 54 ареала с едва 3.6 милиона ha площ се увеличават на повече от 61 ареала с над 42 милиона ha [1]. Понастоящем системата обхваща около 4.6% от площта на САЩ, но нейните размери не задоволяват защитниците на дивата природа. Водени от организации като Сиера клуб, Националното Одъбън общество, Националното общество за дива природа и други, те настояват за по-нататъшното ѝ разширяване.

По своя характер, аргументите в подкрепа на териториалното нарастване на Националната система за запазване на дивата природа са както икономически, така и екологични, морални, правни, а също и от духовно естество. Те подчертават ролята на непокътнатата природа като най-важната защита на естествените екосистеми от деградация, за запазване на биоразнообразието и осигуряване на естествена среда за

редица застрашени растителни и животински видове. В същото време достъпът до дивата природа подпомага регулирането на стреса в съвременното общество. Нейната невероятна красота поддържа и развива човешкия дух. Нейното опазване гарантира фундаменталното право на оцеляване на всяко живо същество.

Рекреационните възможности, които предоставя Системата на дивата природа, стимулират индустриите за екипировка, къмпирание, търговията и туризма. Природните ресурси - дървен материал, фураж, полезни изкопаеми - в териториите, извън дивата природа са напълно достатъчни, за да задоволяват нуждите на икономиката и националната сигурност и присъединяването на предлаганите площи няма да допринесе съществено за увеличаването на техните количества.

Илюстрация на продължаващия конфликт между бизнес и природозащитници представляват очевидните компромиси, които са направени в името на същественото разширяване на площите на „дивата природа“. Така например, изключения от иначе строгите забрани за каквато и да била икономическа дейност в Националната система за запазване на дивата природа правят пасенето на животни, дърводобивът, добивът на полезни изкопаеми и дори търсенето на петрол, когато разрешения за тях са издадени преди 1983 година. Болшинството собственици на животновъдни предприятия или на компании от дърводобивната промишленост и добива на полезни изкопаеми, които използват обществени земи с икономическа цел обаче смятат, че площите на дивата природа вече са прекалено големи.

Главните аргументи срещу разширяването на системата за запазване на дивата природа са преди всичко от икономически характер. Определянето на площи като част от системата за дива природа прави недостъпни или извежда от стопански оборот ценни и, в случая на естествената растителност, възобновими природни ресурси. Те би трябвало да бъдат използвани за повишават икономическото благосъстояние и националната сигурност на страната и света. Разширяването на системата причинява също съществено намаление на заетостта в животновъдството, дърводобива и добивната промишленост.

Привеждат се контрааргументи относно значението на площите на дивата природа за развитието на рекреацията и туризма и свързаните индустрии. Поради естествените и изкуствените ограничения интересът към дивата природа е много по-нисък в сравнение, например, на този към националните паркове, чийто режим е много по-облекчен. В началото на този век Националната система за дивата природа е регистрирала около седем милиона туристо-дни годишно, докато по-малката по площ система на националните паркове се посещават от 250 милиона туристо-дни. Прави се опит да се създаде впечатлението, че интересът към дивата природа представлява бързо преходни модно увлечение и има по-скоро елитарен характер. Дивата природа се оприличава на просто още една „играчка“ за забавление на богатите.

Изключително неравномерното географско разположение на Национална система за запазване на дивата природа на САЩ също е една от причините, които обуславят и поддържат конфликта между природозащитниците и бизнеса. Над 55% от площта на системата се намира в само един от 50-те щата – Аляска – който при това е твърде отдалечен от основната част от територията на САЩ. В същото време по-малко от 2% от земната площ в 48-те съседни щата е включена в тази система.

По-нататъшното разширяване на Национална система за запазване на дивата природа се фокусира върху присъединяване на около 27 милиона ha площи от Националната горска система, в които липсват пътища и, следователно, са сравнително недокоснати от човека. Бизнес интересите от първичната сфера на икономиката обаче също се нуждаят от нови

площи, богати на природни ресурси, с цел получаване на печалби. Те претендират да защитават икономическата сигурност и напредък на САЩ и лобират властите и администрацията за строеж на пътища в тези райони. Природозащитниците, от друга страна, предлагат повечето или всички площи от Националната горска система без пътища да бъдат включени в Национална система за запазване на дивата природа. Държавните агенции, които изследват горите, смятат, че площите на „дивата природа“ могат да се разширят с още 5% [1].

Национална паркова система

Друга разновидност на опазването на гората и регулирането на отдиha и туризма в САЩ е съществуването на Национална паркова система извън Националната горска система. Службата за националните паркове администрира огромната част и от тази основна горскозащитна система. В исторически план САЩ е световен пионер в създаването на национални паркове. Първият - Йелоустоун – е обявен в 1872 година, а през 1890 г се създават още няколко парка: Йосемайт, Секвоя и Върх Рейниър. Федералната Служба за националните паркове се създава доста по-късно - през 1916 година – с функции, които изрично подчертават устойчивото развитие, туризма и рекреацията, и обществения интерес: а) поддържане на националните паркове в абсолютно ненакърнено състояние за използване от бъдещите поколения; б) определят се за употреба, наблюдение, здраве и удоволствие на хората; в) върховенство на националния интерес относно всички решения засягащи предприемачеството в парковете.

През 1965 година Конгресът гласува и Закон за запазване на земята и водата (Land and Water Conservation Act), който предоставя на определени площи федерална земя – главно в западните щати - статут на национални паркове и по този начин ги превръща в елементи от Националната паркова система. Едновременно с това законът разрешава на федералното правителство да купува земи с тази цел от частни лица, корпорации и дори щатски правителства. Тази възможност се използва най-често в последните няколко десетилетия, поради което повечето новопридобити площи са малки и разположени източно от Мисисипи.

Понастоящем Системата на националните паркове обхваща около 32 милиона хектара или 3.5 % от площта на САЩ. Тя се състои от 369 ареала от най-разнообразен вид, разположени в почти всички щати [5]. Поради децентрализирания характер на тяхното управление, тяхната номенклатура, типология и класификация трудно могат се подчинят на определен принцип. Най-общо, елементите на системата могат да се разделят на предимно природни и такива с предимно историко-културен характер. Природните елементи обхващат 54 национални и 11 други парка, резервати от различен тип, пътища, пътеки, реки и брегове [5]. Историко-културните ареали на Системата на националните паркове включват исторически паметници, бойни полета, различни паркове и места. Всички елементи се използват за туризъм и рекреация и, въпреки това 18 от тях се наричат изрично „Национален рекреационен ареал“ [Виж Бележки].

Проблеми и бъдещо развитие на Националната паркова система на САЩ

Националната паркова система на САЩ е подложена на увеличаващ се антропогенен натиск, причинен от два основни фактора – външен и вътрешен. От една страна, това са частните и корпоративните бизнес интереси извън системата, които се занимават с дърводобив, поддържане на пасища, търсене и добив на добив на полезни изкопаеми, включително медна руда, петрол и природен газ, както и развитието на урбанизационни

процеси в близост до парковете. Подобни намерения и дейности представляват не само заплаха за природата, но и намаляват рекреационната стойност на Националната паркова система.

Другият фактор на антропогенен натиск върху системата от паркове е вътрешен и твърде парадоксален по характер. До голяма степен, той произтича от самия успех на системата да привлича посетители. Така например, от основаването на Службата за националните паркове в 1916 година годишния брой на посетителите се е увеличил повече от 700 пъти и понастоящем на практика годишните посещения надхвърлят цялото население на страната. Според прогнозите се очаква, че до 2020 година броят на посетителите ще надхвърли 600 милиона годишно. В най-посещаваните от туристи пет процента от Йосемитския парк например, са направени следните подобрения за подобряване на обслужването: 750 мили пътища, 2 100 постоянни постройки, седем амфитеатъра, 24 водоснабдителни и 30 канализационни системи, 10 електрически системи със 149 километра прокарани проводници, множество места за отпадъци, 54 места за пикник, 17 000 табели и хотели за настаняване на 8 586 човека [1]. Тази територия по нищо не отстъпва на всяко високоурбанизирано място и проблемите с престъпленията съвсем не са и чужди. Негативното влияние на туристите, което е много по-комплексно от простото замърсяване на природата е повсеместно разпространено. На места в Скалистите планини, например, туристите тъпчели толкова цветя и причинявали такава ерозия, че някой пътеки е трябвало да бъдат асфалтирани [1]!

Бъдещето на Националната паркова система, както, до голяма степен и на рекреацията и туризма в САЩ, зависи от регулирането на продължаващия натиск върху националните паркове. Целта е дългосрочна и се състои в стриктно провеждане в следващите няколко десетилетия на стратегия за устойчиво развитие на рекреацията и туризма в парковете. Най-важното, и в същото време конфликтно, предложение на природозащитните неправителствени организации и независими експерти е свързано с разширяването на площта на системата от паркове. Концентрацията на население, равно по брой на населението на САЩ, почти единствено върху 3.5% от територията на страната, е абсурден начин на рекреация дори ако приемем, че туристите някак си ще се разпределят равномерно в рамките на годината. В същото време, Съединените щати се отличават с 3.6 пъти по-ниска средна гъстота на населението от Европа например, докато близо 29% от огромната територията на страната е покрита с гори. Очевидно, природният потенциал за разширяване на парковата система е налице. Проблемът е изключително антропогенен и се корени, от една страна, в собствеността върху горите, а от друга – в общественото съзнание, във представите на обществото за приоритетите в природоползването.

Втората по значение група предложения на природозащитниците за намаляване на пренаселеността, замърсяването и деградирането на парковете също касае управлението на територията. Предлага се ограничаване на икономическата дейност в буферните зони около парковете. Търговски обекти, като хотели, ресторанти и магазини за екипировка, трябва да се сведе до минимум., а някои дейности от рода на дърводобив, добив на полезни изкопаеми и пасищата да бъдат изцяло забранени.

Третата група предложения е свързана с управлението на самата паркова система. Тя включва контрол върху транспорта с цел предотвратяване на задръстванията и свързаното замърсяване на околната среда. Обръща се внимание на формите на собственост на транспортните средства, като се предлага те да бъдат федерална собственост [1]. Частните моторни превозни средства се предлага да бъдат забранени във всички паркове. Вътрешнопарковият транспорт ще се осъществява чрез многоместни превозни средства с

електрически двигатели. Предвижда се също определяне на конкретна пропускателна способност за всеки парк и, на тази основа, налагане на ограничения върху броя на посетителите чрез издаване на ограничен брой пропуски. За целта трябва да бъдат извършени изследвания на капацитета на съответния парк да поема антропогенен натиск без съществени изменения.

Тази група предложения включва рязко увеличаване на средствата, които се отпускат за развитие на националните паркове. Освен за намаляване на пренаселеността и свързаното отрицателно антропогенно въздействие върху околната среда, тези средства ще бъдат насочени към рязко разширяване на мрежата от образователни центрове във всеки парк, които да са снабдени със съответния квалифициран персонал и техника. Тази дейност ще повиши съществено културно-познавателното значение на Националната паркова система.

Заклучение

На федерално ниво горските ресурси на САЩ се управляват децентрализирано и, до голяма степен в следствие на дългогодишния натиск на природозащитните движения, съобразно принципите на комплексното използване и устойчивото развитие. Териториалното управление на тези ресурси има пряка функционална насоченост – в зависимост от предназначението на съответния елемент на горската система. Подобна управленска система доказва значението на функционалното географско райониране за дългосрочното и ефективно управление на ресурсите в обществена полза.

Бележки:

Категории и брой на единиците в рамките на Системата на националните паркове на САЩ

- Международно историческо място – 1
 - Национално бойно поле – 11
 - Национален парк с бойно поле – 3
 - Национално място на бойно поле – 1
 - Национално историческо място – 72
 - Национален исторически парк – 37
 - Национални паметно място – 26
 - Национален военен парк – 9
 - Национален паметник (Статуята на свободата, Долината на смъртта) – 73
 - Национален парк – 54
 - Национален парков път – 4
 - Национален резерват (preserve) – 15
 - Национален резерват (reserve) – 2
 - Национален рекреационен ареал – 18
 - Национална река – 6
 - Национални бурни и живописни реки – 9
 - Национална живописна пътека – 3
 - Национален езерен бряг – 4
 - Национален морски бряг – 10
 - Паркове (други) – 11
- (Audubon е американски художник и писател-натуралист – 18-19 в.)

Литература

1. Castillon, D. Conservation of Natural Resources: A Resource Management Approach. 2nd ed., Brown & Benchmark: Chicago, 1996. pp. 498.
2. Chiras, D., J. Reganold, O. Owen. Natural Resource Conservation: Management for a sustainable future. 9th ed. Prentice Hall: Upper Saddle River, 2004. pp. 656.
3. Ecosystem Services. Postnote. Parliamentary Office of Science and Technology, UK. 281, March, 2007.
4. Данните са изчислени за 2008 година от <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html#Geo>
5. <http://www.nps.gov/>